

DE LA JOTA A LA JOTA

La Clavellinera, més de 20 anys de docència

Lídia de Mena

URIOZ FOTOS

Taller de jota a la Plaça de la Quartera de Falset per la Festa Major (1994).

Una veritable tradició no és pas el testimoni d'un passat conclús, és una força que dinamitza i informa el present. És en aquest sentit que la paradoxa és certa quan afirma que tot allò que no és tradició és plagiat. Lluny de ser la simple repetició d'allò que fou, la tradició és una realitat permanent. La tradició és com el patrimoni familiar, l'herència que hom rep a condició de fer-la créixer abans de transmetre-la a la següent generació.

IGOR STRAVINSKI,
Poètica musical (1952)

L'any 1988, a Falset, una colla de balladors de l'Esbart Sant Gregori, juntament amb la seva directora, ens embarcàvem a l'aventura de la recerca de la dansa tradicional i popular de la comarca del Priorat. Inicialment el que buscàvem era nou repertori per al grup de dansa, i al mateix temps volíem comprometre'ns formalment amb l'estudi i la divulgació del patrimoni cultural de la nostra comarca. Per fi, amb la col·laboració de dos coneguts músics de Reus, Jordi Aixalà i Xavier Macaya, i animats pels amics de Carrutxa, naixia l'Associació Cultural La Clavellinera.

De seguida vàrem comprovar la necessitat real de la recerca (treball de camp), de l'estudi (formació en música i dansa) i de la divulgació d'aquest patrimoni immaterial que són la dansa i la música si volíem ser útils al territori. Això va fer que tots els components fundadors del grup ens hi lliuréssim, d'una forma o altra, per tal d'assolir uns objectius que, en començar, ens semblaven inabastables donada la nostra joventut i inexperiència. A més, l'estiu del 1989, des del Consell Comarcal del Priorat ens arribava l'encàrrec de programar un cicle de dinamització de la cultura tradicional i popular, i així sorgia el cicle «Lo Priorat la Balla», que en diverses edicions va portar a tota la comarca i arreu del país el coneixement de la música i la dansa tradicional i popular així com d'altres elements patrimonials prioratins.

L'èxit estava assegurat en aquells moments de canvis socials i polítics, i de recerca de trets d'identitat i d'interès creixent per la nostra cultura. I la jota era la protagonista de tot, tot ho omplia i tot ho buidava! La necessitat de la transmissió a un

públic majoritàriament desconegedor del tema va ser determinant perquè, de bon començament, ens plantegéssim la metodologia de treball i que, seguint la llarga tradició de mestres de dansa i música a Catalunya,¹ fóssim conscients de la nostra responsabilitat a l'hora de la transmissió de codis i formes, normes estètiques i sistemes de valor que comporten la dansa, i que res tenen a veure amb el simple exercici físic i d'imitació: «Tres a la dreta, dos a l'esquerra».

El qui ha ballat de sempre ho sap molt bé i coneix com funciona la «cerimònia», sobretot aquells que han après a ballar al mateix temps que adquirien el llenguatge parlat, els codis sonors, la manipulació d'objectes, el sistema moral, etc., és a dir, de petits. En canvi, per als que no han tingut aquesta sort o provenen d'una altra cultura gestual, o bé es conformen amb la simple imitació de les formes externes, o bé s'esforcen a aprendre tot un llenguatge de moviments, comportaments i valors subjacents, per tal de poder integrar el missatge implícit en la festa comuna de la dansa.²

Calia, doncs, idear un mètode a l'entorn del respecte per la tradició, propiciant noves manifestacions i tenint en compte que només allà on es comparteixen experiències quotidianes de supervivència i valors simbòlics és possible que es produeixin el veritable ritual i cohesió, així com el creixement de formes culturals autòctones.

Un mètode basat en la transmissió oral, estructurat en tallers de dansa i/o música, representa treballar sempre amb música en viu, és a dir, amb músics coneixedors del repertori i del llenguatge coreològic. Aquest fet encareix substancialment el cost econòmic, si bé prou que val la pena per tal d'aconseguir un bon resultat. Al mateix temps, la nostra insistent recerca de qualitat en qualsevol manifestació de cultura popular ens obliga a tenir en compte que totes les ocasions de dansa que puguem crear tinguin com a element imprescindible la música viva.

UN MÈTODE ADAPTABLE DEPENDENT DE L'ÀMBIT DE TREBALL

- *Recuperació/Reinvenció.* Col·lectiu social que busca trets culturals que la defineixin, on reconèixer la seva identitat, per apropiarse'n i modificar-los si convé per tal d'integrar-los a la seva pràctica real d'avui.
- *Dinamització.* Associació o col·lectiu que vol millorar o ampliar el seu coneixement de la dansa per tal de participar en qualsevol modalitat de ball a la plaça: els «de sempre», els «reinventats», els «nous»
- *Formació de balladors o docents.* Esbarts, grups de mestres, companyies de dansa, etc., que desitgen conèixer el gènere o ampliar el seu repertori.

En el primer dels tres supòsits, el treball s'inicia amb el treball de camp i amb la recopilació de dades, tenint en compte els diferents agents socials que poden intervenir en l'acte festiu o en el ritual de la dansa. A més, la nostra filosofia ha estat des de sempre la no intervenció en la interpretació o reinvençió dels marcs festius, funcionals o identitaris.

En tots els casos, els tallers volen ser ocasions per a la música, la dansa i la festa, i a la vegada lloc de reflexió on debatre la realitat de la nostra cultura per tal d'avançar com a col·lectiu. Un lloc on posar en comú les aportacions de músics i mestres de dansa, i, per altra banda, les dels participants.

La rapidesa amb la qual sembla que el repertori de dansa tradicional i popular està desapareixent de la pràctica real de les comunitats del Priorat contrasta fortament amb la intensitat dels records i l'interès de les persones que s'acosten als tallers de dansa.³

L'aprenentatge de la tècnica de la dansa es basa en experiències pedagògiques del moviment i en principis universals sobre la pràctica de la dansa tradicional i/o popular, tenint en compte que la naturalitat i la senzillesa són la millor interpretació que cal en un bon treball de la base rítmica i un bon coneixement dels esquemes musicals i coreogràfics, considerant, respectant i fomentant la pràctica habitual de la improvisació (base fonamental en la jota), Cal recordar a més que els repertoris de dansa tradicional i/o popular vius són en moltes ocasions repertoris oberts i en constant evolució.

Aquest mètode es va anar elaborant amb la pràctica i la reflexió del grup de músics i balladors de La Clavellinera, amb la participació de professionals de diversos àmbits relacionats amb la jota i amb el coneixement i la pràctica de diferents

estils de dins i fora dels Països Catalans. Cal dir que encara avui ens estem formant, conscients que la plasticitat de les dues arts, música i dansa, fan imprescindible la permanent reflexió i intercanvi d'experiències.

Un cop dissenyat el mètode d'ensenyament, hi havia quelcom que encara mancava, un material imprescindible per a dur a terme una bona divulgació: material sonor enregistrat, perquè encara que els nostres tallers i actuacions sempre compten amb música en viu, no sempre se n'hi pot disposar, així que amb la voluntat d'elaborar un material adient per propiciar les ocasions de dansa i la seva pedagogia, com també per tal de deixar testimoni de la realitat de la música tradicional i popular de la comarca a finals del segle XX, l'any 1991, conjuntament amb Carrutxa, vàrem endegar l'enregistrament del que seria aleshores casset i CD: *Lo Priorat la Balla*. En aquest enregistrament, hi varen participar activament l'Orquestra Bander's, de la Vilella Alta, la darrera orquestra de ball de la comarca; un grup nombrós de dones cantaires d'Ulldemolins, i la Banda de Música Vila de Falset, que va cedir la seva sala d'assaig per a tota la preparació i els assajos de la Banda del Picapoll, banda formada pels músics habituals de La Clavellinera (Carles Mas, Xavier Macaya, Àngel Vergara, Francesc Tomàs *Panxito*) i una colla de músics de la Vila de Falset (Maria Jesús Clua, Francesc Barceló, Emili Arbonès, Guillem Aleu, Francesc Brull,

Participació a III Mostra de Música Tradicional «Joaquín Díaz». Viana de Cega (Valladolid), 1994.

Taula rodona sobre la jota a les Jornades «Jota als Països Catalans» celebrada a Falset l'any 2002.

Disc editat per La Clavellinera, Carrutxa i el Centre Informació i Documentació del Priorat l'any 1992.

Esteve Pi, Albert Cots). Aquest enregistrament, ara ja històric, ens ha permès conservar part de la memòria musical de la comarca i oferir un material sonor apropiat per a tots aquells que han volgut conèixer de més a prop la dansa i la música tradicionals del Priorat.

Des de la seva fundació, La Clavellinera ha organitzat tallers i cicles dedicats a la Cultura Popular —«Lo Priorat la Balla», 1989, 1990, 1992 i 1994; Jornades «Jota als Països Catalans» 2002—; a més ha desenvolupat la seva tasca en escoles de primària i instituts, conservatoris, escoles de música, així com en grups de dansa i cursos de formació per a balladors i docents arreu del país: Aules de música i dansa tradicional catalana del CPCPTC, 1994, 2001 i 2002; Graduat en Dansa, 2000; Postgrau de Cultura Popular i Dansa, 2001; URV ICE, 1998, 1999, 2000 i 2001; Dansàneu, 1997 i 2001; i també en cicles de dinamització, divulgació i recuperació: «Ballem Jotes», Ribarroja d'Ebre, 1994; «Tradicionari», Barcelona, 1993 i 1994; «Tradicionari», Roquetes, 2005; «Solc»,

1999; «Arrels Comarques» (Amposta, 2000); Horta de Sant Joan, 2000; Aldover, 2001, entre d'altres, així com a l'Aragó, a Castella, a Euskadi, a Occitània i a França. Encara que no hem estat gent d'escena, també hem participat a trobades de jota de les Terres de l'Ebre i hem fet demostracions en manifestacions folklòriques dins i fora de Catalunya.

En funció dels dos objectius primordials de l'associació, la dinamització sociocultural mitjançant la recuperació de la memòria col·lectiva i les arrels de la nostra identitat i la seva difusió a la comarca i arreu, i per tal d'aconseguir que la música i la dansa com totes les altres manifestacions de cultura popular no perdin el seu lloc en la nostra vida social i conservin la seva importància i espontaneïtat dins els actes populars, la nostra proposta ha estat sempre la pràctica real i viva, lluny d'estereotips i etiquetes. Per això hem conegut altres estils de jota i hem treballat amb materials de diverses procedències culturals, exercici que ens ha servit per a sensibilitzar-nos i poder gaudir amb més

intensitat de la riquesa de la jota catalana. Tampoc hem volgut mai aïllar la jota de les altres manifestacions de dansa amb les quals ha conviscut tradicionalment i sempre hem convidat a conèixer-les. Així, La Clavellinera —cançó-dansa, dansa-cançó— no ha sigut només el nom de l'associació, sinó que ha estat, de sempre, el mascaró de proa del nostre vaixell «musicodansaire».

L'any 1992 vàrem tenir l'honor de rebre el Premi Nacional de Cultura de la Generalitat de Catalunya a la millor acció de dinamització sociocultural i el 1993 vàrem ser guardonats amb una Menció especial al millor programa cultural radiofònic Premi Rosalia Rovira d'emissores municipals de La Diputació de Barcelona, pel programa dedicat a la cultura popular a Ràdio Falset, «Diccionari d'Ambigüitats», emès setmanalment al llarg de dos anys.

Ens agrada dir que, a nosaltres, la jota ens ha fet gaudir, patir i sobretot créixer. Al nostre entendre, la tasca ha estat profitosa tant per al grup i els seus individus, com per al país en general, ja que ens sentim responsables de la situació actual de la jota, i d'aquella sensació primigènica que teníem de ser exòtics dins un marc cultural que no reconeixia el fet «jotero» a Catalunya, hem passat a viure i ballar amb normalitat la recent aprovació per part del Consell de Cultura Popular i Tradicional de la proposta de declaració d'interès nacional, feta pels Serveis Territorials de Cultura a l'Ebre, i així ara s'inclourà al catàleg del patrimoni festiu de Catalunya. Això significa que la jota s'equipara amb la sardana? Bé, ja ho veurem. A mi, particularment, em provoca certa inquietud, però això són figures d'un altre paner i ja en parlarem... Perquè com algú va dir un dia, «el ball és una manifestació del diàleg. Així doncs, és impossible no ballar, perquè és impossible no viure en societat».⁴

Notes

1. La Confraria de Mestres de Música i Dansa establerta a Barcelona l'any 1592 va exercir les seves funcions fins a l'any 1833.
2. Placida Staro.
3. Memòria Taller itinerant de dansa «Lo Priorat la balla 1991».
4. Manuel Delgado i Ruiz, professor d'etnologia religiosa a la Universitat de Barcelona.